

Bewustwo(o)rding

Iatrogenese

door René Berends

Artsen kunnen bij het behandelen van patiënten onbedoeld een ziekmakend effect veroorzaken. Dit effect wordt wel iatrogenese genoemd (iatros = arts en –geen = gemaakt door). Het meest gerucht makende voorbeeld hiervan is het toedienen van het slaap- en kalmeringsmiddel Softenon geweest. Het leidde tot de geboorte van duizenden mismaakte kinderen. De term iatrogenese wordt ook wel gebruikt om een onbedoeld effect te duiden dat de steeds sneller verlopende ontwikkeling op technologisch gebied op de mensheid kan hebben.

Onmiskenbaar hebben de ontdekking van de hefboom en van het wiel, het gebruik van kunstmest, de uitvinding van de stoommachine, de verbrandingsmotor en de computer de mensheid veel goeds gebracht. Maar bij al dat technisch vernuft en bij al die uitvindingen zit een addertje onder het gras, waar tot nu toe nauwelijks aandacht aan geschonken is en die ook grote gevolgen kunnen hebben voor de inrichting van ons onderwijs.

Het volgende voorbeeld zal dat duidelijk maken. Zo'n veertig jaar geleden begon Eddy een succesvolle handel in kermisknuffels. Hij kwam uit een kermisfamilie en was vanwege het reizende bestaan nauwelijks naar school geweest. Daarom kon hij amper lezen en schrijven. Eenmaal op eigen benen, ervoer hij de consequenties van zijn analfabetisme. Eddy had zijn geheugen dermate getraind dat hij bijna feilloos de weg naar alle grote kermissen in het land kon vinden. Op een dag reed hij naar Tilburg, toen hij op een wegblokkade stuitte. De borden die de wegomleiding aangaven, kon hij niet lezen en hij verdwaalde. Eddy besloot daarna om toch nog te leren lezen. Tegenwoordig vinden we gedachteloos de weg en wijst onze mobiel ons hoe we moeten rijden. Een zegen voor de weggebruiker. Maar je kunt je wel afvragen of de eigenschap om zelf vaardig de weg te vinden en een kaart of plattegrond te lezen, niet geleidelijk zal uitdoven en verdwijnen, omdat we de vaardigheid niet onderhouden. De tweede vraag, die je vervolgens kunt stellen is natuurlijk of dit 'erg' is.

Van het voorbeeld van Eddy zijn er duizenden. Kunnen wij ons midden op zee nog op de sterren oriënteren, zoals Columbus dat deed? Kunnen we straks zelf nog onze auto achteruit inparkeren, als iedere auto dat automatisch voor ons doet? Is er bij de museumspoorlijn van Hoorl naar Enkhuizen straks nog iemand, die de stoomlocomotief kan onderhouden? Is er nog iemand die sokken kan breien, hesjes kan haken of kleren kan naaien? Kunnen we nog iets in een woordenboek opzoeken, als we alles alleen maar op de computer googelen? En: kunnen leraren nog wel lesgeven zonder methode en digibord?

Ooit aangeleerde eigenschappen en vaardigheden verdwijnen als we ze niet blijven trainen en onderhouden. Voor kinderen is dat anders. Bij hen verdwijnen de eigenschappen niet, ze verschijnen niet eens! En de vraag is dan ook of kinderen ooit nog zelf de vaardigheid ontwikkelen om de weg van Deventer naar Roermond te vinden, zonder TomTom? En leren kinderen nog wel echt spelen, als ze de hele dag met speelgoed opgescheept zitten, dat al van zichzelf speelt? En ook hier is een tweede vraag te stellen: hoe erg is het als ze dat allemaal niet (meer) leren?

De vrijeschoolpedagogiek kent als een van haar uitgangspunten dat de fenotypische ontwikkeling van het individu zoveel mogelijk de genotypische ontwikkeling (van de soort) volgt. Dat uitgangspunt levert onderwijs op, waarbij kinderen onder andere de technische ontwikkeling die de mensheid in de afgelopen eeuwen doorgemaakt heeft, in korte tijd en samengevat nog een beetje zelf aan den lijve ondervinden. Daarom leren kinderen er in eigen tuintjes nog groente te verbouwen, op een primitieve manier vuur te maken en soms zelfs rieten mandjes te vlechten.

De vraag is natuurlijk of de toekomstige mensheid nog zit te wachten op mensen die zelf hun groente kunnen telen en manden kunnen maken. Zou het niet veel verstandiger zijn om in plaats van aandacht te schenken aan 'oude beroepen' volop in te zetten op ICT-vaardigheid en op het (eindelijk) eens aanbieden van Wetenschap & Technologie als een serieus vak op school?

Ik heb geen antwoorden. Wat ik wil is aandacht vragen voor de vragen. De ontwikkeling van de techniek zal doorgaan. Die moeten vooral niet belemmerd worden, lijkt me. Maar de zich versnellende technologische ontwikkeling zal bestaande technieken snel doen verouderen. En dat zal de mensheid als geheel kwetsbaarder en nog afhankelijker van de techniek maken. Die ontwikkeling kan wel eens een iatrogene werking blijken te hebben, een onbedoeld ziekmakend en kwetsbaar makend effect.

Het is de vraag of we bij het nadenken over wat we kinderen op school voor hun toekomst mee willen geven, niet weerbaarder moeten maken tegen dit iatrogene effect van techniek en technologische ontwikkeling.